

Dnešní fenomén vzrůstající mezinárodní migrace musí být brán v úvahu vládami a politiky ve všech zemích. Většinou se soustřeďují na politiku vůči přistěhovalcům, ale čím dál častěji si také musí klást otázku postoje vůči rostoucímu počtu jejich vlastních občanů žijících permanentně nebo dočasně v zahraničí. Kolik jich skutečně je, se jenom odhaduje jak na národní tak na mezinárodní úrovni: podle dostupných statistik je dnes ve světě **215 milionů migrantů první generace**, tedy počet odpovídající přibližně celkovému obyvatelstvu dnešní Brazílie. České prameny většinou uvádějí počet 2 milionů Čechů žijících v zahraničí, což bezpochyby zahrnuje víc než by odpovídalo definici migrantů první generace. Ale pojem emigrace jako permanentní vystěhování do jiné země dnes přestává odpovídat realitě: **emigrace je dnes stále častěji dočasná** a také nutně neznamená usadit se v první cizí zemi, což samozřejmě dále ztěžuje statistické podchycení.¹

Vstřícnější postoj některých mateřských zemí vůči krajanům je motivován nejenom jejich vzrůstajícím počtem. Vychází také z poznání o **potenciálním přínosu diaspory pro vlast**. **Ekonomická stránka** je dostatečně známá někdy i statisticky podchycená: peníze posílané emigranty domů představují pro některé země nezanedbatelnou složku národního důchodu;² emigranti také mohou investovat svoje úspory ve vlasti a eventuálně mohou uplatnit doma svoje zkušenosti získané v zahraničí. Ale **i politický vliv občanů** žijících nějakou dobu v zahraničí může mít význam: např. Číňané, kteří se po studiích v zahraničí vrátili domů, dnes dominují v čínských think-tancích a postupně se prosazují i v politické hierarchii, což může postupně mít vliv na politický vývoj v zemi.³ **V českém kontextu** se často zdůrazňuje **kulturní přínos** poválečné emigrace, zatímco potenciální politický a ekonomický přínos diaspory se ještě výrazně neprojevil, což ovšem neznamená, že k tomu nemůže někdy v budoucnosti dojít.

Vládní politika vůči občanům v zahraničí byla tradičně aktivní hlavně v zemích, kde byla tato komunita početná a představovala tedy potenciálně důležité téma mezinárodní politiky dané země (např. Slovensko) a/nebo byla považována jako účinný nástroj pro ekonomickou a kulturní propagaci země v zahraničí (Francie). Tento **aktivní přístup je často zakotven i institucionálně**, jako byl např. *Úrad pre Slovakov žijúcich v zahraničí* nebo *la Direction des Français à l'étranger* přímo integrovaná do konzulárních služeb.

Rostoucí počet krajanů žijících (dlouhodobě či krátkodobě) v zahraničí vyvolává řadu **nových otázek** také pro vlády a politickou reprezentaci: jak reagovat na jejich možný

¹ Současná hospodářská krize v západních zemích výrazně narušila stávající trendy: má za následek návrat emigrantů domů, nebo jejich přemístění do jiných zemí a způsobuje také novou vlnu západní emigrace ze zemí nejvíce postižených krizí (Španělsko, Irsko). Naopak hospodářský rozmach Asie může způsobit, že tato oblast (která má v současnosti 2 největší diaspory na světě, tedy čínskou a indickou) se postupně stane důležitou destinací pro emigranty včetně těch z Ameriky a Evropy. Podle některých předpovědí další velká vlna emigrace může být vyvolána důsledky změny klimatu.

² Podle Světové banky, převody pracujících z rozvojových zemí dosáhly 325 miliard v roce 2010. V některých zemích jako např. Libanon, Nepál nebo Tádžikistán převody ze zahraničí představují více než 20% HDP.

³ Tak v roce 2002 bylo v ústředním výboru komunistické strany 6% Číňanů, kteří studovali v zahraničí, a předpovídá se, že jejich proporce se zvýší až na 17% v příštím roce.

ekonomický a eventuálně politický přínos, jak vzít v úvahu jejich specifické zájmy a jak podpořit jejich zapojení do dění ve vlasti.

Jedním z řešení je poskytnout **možnost občanům žijícím v zahraničí zúčastnit se voleb ve vlasti**, což je dnes zavedená praxe v mnoha evropských zemích.⁴ Některé země učinily další krok v tomto směru a sice, že **občané v zahraničí mohou volit své vlastní poslance**, kteří by měli vyjadřovat a chránit specifické zájmy této komunity. Italové žijící v zahraničí tak volí svých vlastních 18 poslanců od roku 2006. Ve Francii byla tato nová praxe poprvé uvedena v posledních parlamentních volbách v červnu tohoto roku.⁵ Podobnou možnost mají také občané Chorvatska, Maroka nebo Kolombie. Politické dopady takových extrateritoriálních voleb mohou však být předmětem diskuse i v zemích, ve kterých expatriati volí (např. Kanada chtěla cizí volební místnosti zavřít, protože považuje takové volby jako interferenci a potenciální ohrožení své suverenity). Navíc jsou samozřejmě volební preference expatriatů otázkou pro země samotné.⁶ Pravdou ale zůstává, že přes vzrůstající možnosti zúčastnit se voleb ve vlasti, mimojiné také díky rozšíření elektronických voleb, počet voličích v zahraničí nenarůstá, což je ale celkový trend i mezi voliči doma.

V zemích, kde má státní politika vyhraněné místo, je **prostor pro občanskou iniciativu krajanů** většinou oddělen od státní politiky. Např. ve Francii je úloha státní správy vůči krajanům je chápána jako „služba soukromým osobám“ v oblasti školní výuky a daňových povinností, zatímco starost a podpora jejich ostatních zájmů jsou přenechány různým specializovaným asociacím.

Pokud jde o **českou oficiální vládní migrační politiku**, její vývoj celkem věrně odráží politickou situaci země. Meziválečné Československo mělo v podstatě progresivní koncepci migrační politiky jak vůči přistěhovalcům tak vystěhovalcům, která odpovídala tehdejší migračním trendům a mimojiné uznávala užitečnou úlohu českých emigrantů ve světě pro vlast. Jak víme, poválečné Československo mělo vyhraněné negativní postoj hlavně po 1948 k emigraci a vlastně i k imigraci. Během prvních let své existence Česká republika nepocítila nutnost jasně koncipovat svou vlastní migrační politiku, která tak často zůstala v zajetí dřívějších rezerv ne-li předsudků vůči emigrantům. Vůči přistěhovalcům česká politika postupně přejímala evropskou reglementaci, i když ne vždy s velkým nadšením.⁷

⁴ Ve většině zemí Evropské Unie mají občané členských zemí právo účastnit se voleb na lokální úrovni. Účast ostatních cizinců ve volbách v zemích jejich stálého pobytu zůstává však stále ještě společensky a politicky ožehavé téma v mnoha evropských zemích.

⁵ Revize ústavy z roku 2008 umožnila „Francouzům usazeným mimo Francii“ volit 11 vlastních poslanců. Do té doby se tito občané sice mohli zúčastnit presidentských a parlamentních voleb, ale měli jimi volené představitele jenom v senátu. V roce 2012 bylo zaregistrováno více než milion francouzských voličů v zahraničí, ale těchto prvních voleb se nakonec zúčastnilo jenom kolem čtvrtiny zaregistrovaných voličů.

⁶ Tak např. ve Francii se očekávalo, že zahraniční komunita bude spíš volit konzervativně, ale to se nepotvrdilo; většina Francouzů voličích v zahraničí volila - jako ostatně ve Francii samotné – socialisty.

⁷ Viz Stanislav Brouček, Tomáš Grulich: *Domáci postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách 1918-2008*, Praha 2008: Public history s.r.o. ve spolupráci Etnologickým ústavem Akademie věd.

Z historických důvodů tradiční nedůvěry vůči emigrantům byla obrana zájmů Čechů v zahraničí ponechána donedávna především nevládním neziskovým organizacím, tedy „občanské iniciativě“. Možná právě kvůli této dřívější indiferenci českých úřadů se občanská iniciativa Čechů v zahraničí značně rozvinula. V minulosti to byl především Sokol, který samozřejmě stále žije, i když se potýká doma i venku s menším zájmem mladší generace o kolektivní sportovní cvičení. Ráda bych dnes zmínila dva příklady asociativní činnosti a sice *Czech and Slovak Library and Museum* ve Spojených státech a *Českou školu bez hranic*, s nimiž mám určitou osobní zkušenost.

České a slovenské muzeum v Cedar Rapids v americkém státě Iowa vzniklo a vyrostlo především díky soukromé americké iniciativě. Je tedy výrazem jedinečné americké asociativní vitality, kterou je pravděpodobně těžké duplikovat v jiných zemích. Navíc Spojené státy jakožto „emigrantská země“ jsou vhodným terénem pro tento druh iniciativ, které se těší přízni jak soukromých tak oficiálních dárců, což je také případ muzea v Cedar Rapids. Je svým způsobem dojemné, že toto muzeum bylo nedávno (v roce 2008) konfrontováno s nepřízní osudu připomínající tragédii prvního Národního divadla v Praze, i když nepřátelským živlem v tomto případě nebyl oheň ale voda.

Nedávno obnovená a podstatně rozšířená budova muzea, slavnostně inagurována v červenci letošního roku je skutečně obdivuhodná, stejně jako soustavná práce a nadšení muzejního týmu, včetně dobrovolného personálu, který je nezbytný k normálnímu chodu muzea. Pozornosti si zaslouží hned několik iniciativ tohoto muzea. Jednak se připravuje stálá expozice historie české a slovenské emigrace ve Spojených státech, což bezpochyby není snadný úkol, i když se může opřít o poměrně dlouhodobý a soustavný výzkum muzea. Za zmínku také stojí originální snaha muzea využívat metod orální historie k mapování nedávného českého a slovenského vystěhovalectví na severo-americkém kontinentě (většina příspěvků je přístupná na webových stránkách muzea). Podle pracovníků muzea jsou nejožehavějšími problémy jednak jak zprostředkovat návštěvníkům pohled na současné dění v České republice a dále jak získat nové publikum i z řad mladší generace.

Další bezpochyby zajímavou a potřebnou iniciativou je **Česká škola bez hranic**. Na základě mé vlastní zkušenosti s touto školou v Paříži mohu potvrdit, že odpovídá jasné potřebě především smíšených tedy česko-cizineckých manželství (zvláště pokud je českým elementem matka). Jak ostatně uvedla její zakladatelka p. Lucie Slavíková-Boucher, 95% žáků české školy bez hranic vyrůstá ve smíšených manželstvích. V této souvislosti stojí za zmínku nedávné trendy ve světě: i když existující statistiky nejsou zdaleka přesné, odhaduje se, že počet smíšených nebo „mezinárodních“ sňatků roste, i když pomaleji než mezinárodní migrace. Předpokládá se, že asi polovina nových

přistěhovalců se vdává/žení s občany v hostující zemi. Mezinárodní manželské svazky rostly v posledních letech hlavně v Asii.⁸

V posledních letech došlo k vyjasnění **koncepce oficiální vládní politiky** pro styky s Čechy v zahraničí (viz *Nová koncepce vztahu MZV k Čechům v zahraničí* z roku 2011). Zdá se, že je především chápána jako instrument aktivní podpory (včetně finanční) různým občanským iniciativám krajanů. Jde v podstatě o „moderní“ pojetí, které by mohlo pružně reagovat jak na vyvíjející se vztahy mezi českou veřejností a Čechy v zahraničí, tak na měnící se zájmy a priority krajanské komunity, včetně rostoucí „dočasné“ (e)migrace. Tato schopnost reaktivity se projevila např. při příležitosti záplav českého a slovenského muzea ve Spojených státech: fakt, že česká vláda promptně a jako první dárce uvolnila 1 milion korun na rekonstrukci muzea byl a je velmi uznáván nejenom pracovníky muzea ale i obyvateli Cedar Rapids, kteří předtím možná ani neměli ponětí, kde se Česká republika nachází.

Dnešní oficiální přístup k české komunitě v zahraničí je bezpochyby pokrokem ve srovnání s dřívější nedůvěrou vůči krajanům, ale to neznamená, že není možné uvažovat o změnách či o aktivnějším postoji v některých specifických oblastech, které jsou považovány touto komunitou jako prioritní, zejména umožnění dvojího občanství, přístup k vysílání české televize v zahraničí a další provázání vládní politiky s původně občanskými iniciativami, např. nostrifikace diplomů absolventů *České školy bez hranic*. Bylo by také třeba se systematičtěji zamyslet jak pomoci spolkům a asociacím v cizině při mapování a propagaci současné české společnosti a kultury, které by mohly přitáhnout mladší generace. Konkrétně se tato otázka klade např. v případě Czech and Slovak Museum and Library, které se snaží ukázat Česko nejenom jako zemi národních krojů nebo vlast Alfonse Muchy (námět současné výstavy v muzeu), ale také její současný vývoj. Situace zřejmě nedozrála k tomu, aby se uvažovalo o možnosti pro české občany žijící v zahraničí volit své vlastní poslance, i když právě toto řešení by možná bylo lepší zárukou jak zajistit, aby se zájmy této komunity prosadily v zákonodárné oblasti. Přínejmenším by bylo zajímavé tuto eventualitu předložit k veřejné diskusi a testovat tak vývoj postojů veřejného mínění k české komunitě v zahraničí.

⁸ V Evropě jsou smíšené svazky počtem nejrozšířenější na Kypru a Švýcarsku, ale v proporcii jsou nejfrekventovanější ve Španělsku (kde v roce 2010, 16% svateb bylo s cizincem).